

פרשת וישלח

נראָה ונראָה

הבה נתבונן בפסוקים הבאים, "ויאמר אלהים נעשה אדם" (בראשית א, כו), "הבה נבנה לנו עיר" (יא, ד), "וַיִּנְרָאָה מֶה־יְהִיוּ חֲלֻמֹתָיו" (לז, כ). בכלם הפועל הוא מן הבניין הקל בלשון עתיד למדברים בעד עצמם⁶⁰ - אנחנו (ה' והמלאכים⁶¹) נעשה, אנחנו (האנשים) נבנה, אנחנו (האחים) נראָה בלשון עתיד - ובהם עין הפועל בסגול, והנון היא נון מאותיות אית"ן הבאות לפני פועל בלשון עתיד.

לעומת זאת "אל שדי נראָה אלי בלוי" (מח, ג), "ומרדכי ידע את כל אשר

נעשה" (אסתר ד, א) הפועל הוא בלשון עבר עבור גוף שלישי שאינו לא המדבר ולא הנוכח - הוא נראָה, הוא נעשה כבר, ובהם עין הפועל בקמץ והנון היא נון של בניין נפעל. כאשר תבוא ואו ההיפוך אז יהפך הפועל ללשון עתיד כמו "והבאתיו וַיִּנְרָאָה אֶת־פְּנֵי יי" (שמואל א א, כב) שחנה אומרת שתביא את שמואל בנה לבית ה' ואז יראה את פני ה'. אבל בלשון הווה יהיה בסגול כמו "ואשר היה נעשה ליום אחד" (נחמיה ה, יח) שנחמיה מנה את אשר נעשה⁶² בעבר לאוכלי שולחנו ושלא לקח מס מן העם, כי "היה" הופך אותו מלשון הווה ללשון עבר כמו "ומשה היה רעה את צאן יתרו" (שמות ג, א)⁶³. ואין הבדל בניקוד בינו ובין לשון עתיד בבניין הקל למדברים בעד עצמם כדוגמת "נעשה אדם".

סיכום הדברים מופיע בטבלה שלהלן.

לאחר הקדמה זו נבין את הקושי בפרשה בפסוק "ועשה שם מזבח לאל הנראָה

⁶⁰ נהוג לכנות את המדבר (אני) ואת המדברים (אנחנו) "גוף ראשון", ואת הנוכחים (אתה, את, אתם ואתן) "גוף שני" ואת המדברים בעדס (הוא, היא, הם והן) "גוף שלישי".

⁶¹ שיתף מלאכי השרת עימו. מדרש. וע"ע בראביע שדוחה את הפירוש ש"נעשה" הוא מבניין נפעל.

⁶² השתנה הניקוד בתחילת המילה מחיריק ושוא נח לפתח וחסף-פתח כדי להקל על מבטא האות עין של "עשה" שהיא גרונית.

⁶³ על כרחך נעשה ורועה לבד - בלשון הווה שהדרך להקדים "היה" לפועל בהווה, שאומרים למשל היה עושה ולא היה יעשה.

אליך בברחך מפני עשו אחיך" (לה, א) מדוע נכתב "נראָה" בסגול ולא "נראה" בקמץ כפי שראוי לבוא בלשון עבר⁶⁴, שהרי הכוונה להתגלות ה' ליעקב עשרים שנה לפני כן בהר המוריה?

אלא שכל לשון הווה יכול לבוא בלשון עתיד או בלשון עבר כפי שכותב רש"י על הפסוק "ויגללו את האבן" (כט, ג)⁶⁵ וע"ע רש"י פרק כד פסוק מה, וה"ה להיפך שבא הווה במקום עבר⁶⁶ ועתיד. ומצאנו שכאשר דוד המלך מצווה את שרי ישראל על בית המקדש שיבנה שלמה בנו בעתיד⁶⁷, הוא משתמש בלשון הווה, "לבית הנבנה לשם יי" (דברי הימים א כב, יט)⁶⁸ וכמו כן הנביא ישעיהו מנבא ליושבי ירושלים "כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב" (יג, טו) ובא לשון הווה עבור העתיד. כיוצ"ב "הנראָה אליך" בא בלשון הווה במקום עבר.

ובפסוק "אשר עין בעין נראָה אתה יי" (במדבר יד, יד) מתקשים המפרשים, וישנם לכאורה שתי אפשרויות להסביר. האחד שבא בהווה קמץ במקום סגול⁶⁹, או שהוא בלשון עבר ובא בלשון נסתר והוא רמז אל הכבוד או אל ההשגחה או אל השכינה.⁷⁰ והעיר בספר לחם הבכורים דף ע"ד ע"א יש שקורין בדברי רז"ל "ונראָה לי" אלף בסגול ואינו נכון אלא לקרות "ונראָה לי" האלף בקמץ לפי שאם היא בסגול היא נון האית"ן. עכ"ל. פירוש, שלא ישמע לשון עתיד לרבים בבניין הקל כמו "וַיִּנְרָאָה מֶה־יְהִיוּ

⁶⁴ לפי"ר אפ"ל שהדרך להקדים "ה" של אשר לפועל בהווה כדמיון מ"ש לעיל על "היה רועה" (וע"ע בהערות בסמוך). אלא שהיא גופא קשיא דהול"ל אשר נראָה.

⁶⁵ כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות.

⁶⁶ כל ברכות הנהנין צריך להיות בלשון עבר שהרי כבר נברא דבר זה. וזה שמברכים לשון "בורא" כמו במ"מ בפה"ע בפה"א מפני שבורא הוי"כ לשון עבר כדכתיב "בורא השמים" (ישעיה מב, ה) [מלשון ערוך השולחן או"ח סימן קס"ז וע"ש עוד].

⁶⁷ גם בפסוקים הבאים ע"כ נבנה, (נמצא) ונספה לבד (ללא ההא שלפניה) הם בלשון הווה שאומרים האיש העושה ולא האיש היעשה. אלא שצ"ע עמ"ש הרד"ק בשורשים שורש "בנה" שכאן בא עבר במקום עתיד.

יש לציין שבחתי למד אלף כמו הפועל "נמצא" - אין הבדל בין עבר להווה, ושניהם בקמץ, ויש למצוא את זמנו לפי ההקשר.

⁶⁸ ובמצודות מפרשה בלשון עבר "כי צעת ההצלה כבר צנויה". ומ"מ מכאן ק"ק לי על מ"ש הרי יעביץ בשאלת יעבץ ח"א סוף סימן צ"ה שלא ימצא בשורש "בנה" נפעל בכתוב.

⁶⁹ לחם הבכורים דף לח ע"ב.

⁷⁰ עיין באבי עזר על הראביע ובחלק הדקדוק למהרי"ץ, וגם ר' עובדיה ספורנו הלך בדרך זו.

ומה שהוסיף להביא דוגמאות על פעמים שבה בקמץ, הן אמת נכון הדבר, אלא שאין ללמוד מן היוצא מן הכלל על הכלל, והיכן שיש לנו מסורת שבה קמץ במקום סגול, קבלה היא ונקבלה, אבל בלומדנו זאת הלאה, אחרי רבים "להטות", ואין לפסול מי שהולך בדרך "הסגולה" ולומר שאינה נכונה. וראיתי באבי עזר⁷⁵ בראשית א, כו שדחה דעת הגורסים בפרקי אבות ריש פרק ששי "ונעשה כמעין המתגבר" בקמץ שהוא נגד כל המדקדקים ובאמת צ"ל "ונעשה כמעין המתגבר" בסגול⁷⁶ שהוא לשון הווה כפי שמדבר התנא לעיל בלשון הווה "זוכה לדברים הרבה ... משמח ... ומלבשתו עונה ... ונהנין ממנו ... ונותנת לו וכו'" הכל בלשון הווה. ולפי"ז גם צ"ל בדברי רבותינו "ונראך ליי" בסגול.

ודברי לחה"ב צ"ע

לעני"ד.

ונסיים בנוסח ברכת "שהכל נהיה בדברו" שהיוד

בקמץ כי הוא לשון עבר כמ"ש "בדבר יי

שמים נעשו" (תהלים לג, ו), ודלא כהרב חכמת-מנוח⁷⁸ שאומר שצריך לומר "נהיה" בסגול ללשון הווה כמו בורא פרי העץ שהוא בלשון הווה. מ"מ כבר פסק מרן החיד"א בברכ"י או"ח סימן ר"ד סק"ב כמנהג העולם המחוויר יותר לאומרו בקמץ ושכ"כ שאלת יעבץ באורך.

חלמתינו" (לז, כ). וקשה הרי "נראך" הוא גם לשון הווה⁷¹ לנפעל ואין הכרח שהנון תהיה נון האית"ן? ועוד שיותר נכון לומר "נראך ליי" בלשון הווה מאשר "ונראך ליי" בלשון עבר⁷², ולו יהי ששויים הם אין לומר על "נראך ליי", בסגול שאינו נכון.

והגר"מ מאזוז בהערותיו שם תירץ שלשון "נראך ליי" אע"פ שהוא לשון הווה לנפעל איכא למטעי בלשון עתיד לבניין הקל ומכיוון דאיכא למיטעי אין לדבר בלשון זה, ועוד שמצאנו לפעמים שבה קמץ במקום סגול ע"ש בלשוננו⁷³.

ואני הקטן לא הבנתי תירוצו כי הרב לחם הבכורים אומר "שאינו נכון" ולא אומר "דאתי למטעי", ותו דאכתי לא אתי למטעי כלל משום

שאומר

"נראך ליי" (פירוש, העניין

נראך לי) ולא יתכן

להבינו כפועל

בעתיד בבנין הקל

לנוכחים,

שכיצד יתפרש "אנחנו נראך ליי" והוא דבר שאין לו הבנה כלל.⁷⁴

מהטיות הפעלים נחי למד הא						
הטיה	הפועל	עין	היא מבניין	הנון של	בזמן	בגוף
נעשה נראך	בקמץ		נפעל	בניין נפעל	עבר ⁷⁷	שלישי (הוא)
					הווה	
נעשה נראך	בסגול		קל	אית"ן	עתיד	ראשון (אנחנו)

⁷¹ "נראך ליי" בהווה בעת שאני מעלה על הכתב את העניין. ולמעשה הוא הווה מתמשך (ונכון בעבר בהווה ובעתיד) שכל הזמן נראה לי העניין כך.

⁷² "נראך ליי" בעבר לפני שאני כותב דבר זה. [לשון הרב מאזוז בהערות].

⁷³ ואעתיק לך כאן את לשונו (מפני ששינתי את הלשון בגוף המאמר בעבור הסגנון ושלצערינו הספר לא נמצא בכל בית), וז"ל: "ניב ויתפרש ונראך לי בעבר לפני שאני כותב דבר זה. ואע"פ שראוי יותר לומר ונראך לי בסגול לשון הווה (וכן הרמב"ם כותב ויראה לי לשון עתיד), מ"מ כיון דאיכא למיטעי אין לדבר בלשון זה, ומה גם שמצינו כי היום ה' נראה אליכם (פרשת שמיני), אשר עין בעין נראך אתה ה' (פרשת שלח לך) והוא בהווה כדמסיים וענך עומד עליהם, וע"ל דל"ח ע"ב. עכ"ל. ובדף ל"ח הנזכר כתב לה"ב שקמץ בא במקום סגול כמו נראך אתה ה' במקום נראך.

⁷⁴ שו"ר שטענה זו דאתי למטעי, מביאה הגאון יעב"ץ שם בסימן צ"ד וממשיך להגן עליה בסוף סימן צ"ה וזו אחת הסיבות לדעתו שמברכים שהכל נהיה בקמץ. אלה שני"ל שאין להביא ראיה משם כי הרב מנחם דבריו מפני שלא נמצא בפעלים משורש "היה" ו"בנה" מבנין נפעל במקרא, ואינם נמצאים רק במשפט המדקדקים, ומכיוון שלא נמצא בתנאים על ההבנה הזאת (של נפעל בבינוני) כי אם בהוראת העתיד לכן חיישינו וכ"ז היכא דקפדינן אלישנא דקרא אף דבעלמא ליכא קפידא (עכ"ל בשינוי לשון). יוצא מדבריו שבשורש "ראה" לא חיישינן דאיכא תרתי לטיבותא, חדא שבכתובים מופיע "נראך" גם לנסתר מבנין נפעל (בראשית יב, ז), ועוד שבלשון חז"ל ורבותינו הראשונים לא קפדינן אלישנא דקרא.

⁷⁵ פירוש על דברי אבן-עזרא, מהרה"ג שלמה הכהן ז"ל מליסא.

⁷⁶ וכן ניקד הרב יוסף חיים מורחי בסידורו עוד יוסף חי וכן הוא ביחוד דעת ובתפילת ישרים. אמנם באיש מצליח ובעבודת ה' נקדו בקמץ שהלכו בדרך הרב לחה"ב זצ"ל.

⁷⁷ אין הפרש בין עבר ליחיד נסתר לנקבה בבינוני.

⁷⁸ המובא במג"א או"ח סימן קס"ז סק"ח, ובסימן ר"ד ססק"ד. והחיי-אדם ח"א סימן מ"ט פסק כן.